

ТЕОРИЯТА ЗА „АФРИКАНСКИЯ СОЦИАЛИЗЪМ“ НА ЛЕОПОЛ СЕНГОР — ВЪЗНИКВАНЕ И РАЗВИТИЕ

ДАРИЯ КРАЧУНОВА

Рецензент: *Георги Гунев*
Редактор: *Милен Семков*

Дария Крачунова. ТЕОРИЯ „АФРИКАНСКОГО СОЦИАЛИЗМА“ ЛЕОПОЛЬДА СЕНГОРА — ВОЗНИКНОВЕНИЕ И РАЗВИТИЕ

Теория „африканского социализма“ Леопольда Сенгора возникает в конце 40-х — начале 50-х годов нашего века. Она оформляется как теория политического, социально-экономического и культурного развития, отвечающего африканским условиям, и является попыткой открыть „средний путь“ развития, одинаково удаленный как от реального социализма, так и от западного капитализма. Идеиные источники, играющие важную роль в формировании и развитии теории, весьма разнообразны. Налицо влияние panafricanism, „демократического социализма“, созданной ранее Сенгором концепции негритюда, африканских традиций, марксизма, идей Пьера Тейяра де Шардена и др. В теории Сенгора Сенегал ищет ключ к решению ряда проблем, возникших еще в ходе национально-освободительной борьбы и особо усилившихся в годы независимости.

Darija Kračunova, LEOPOLD SENGHOR'S THEORY OF "AFRICAN SOCIALISM" — EMERGENCE AND DEVELOPMENT

The theory of "African socialism" of Leopold Senghor came into being at the end of the 40's and the early 50's of the 20th century. It was meant as a theory for political, socio-economical and cultural development, applicable to the African conditions; it was an attempt at discovering a "middle way" of development, which had to be equally apart either of the real socialism, or of capitalism. The ideological sources, which played too important role in the forming and development of the theory were too much varied. However, the influence is evident of: panafricanism; „democratic socialism“; the created yet by Senghor conception of the negritude; the African tradition; Marxism; the ideas of Pierre Teilhard de Chardin, and others. Through the theory of Senghor, Senegal searches the solution of a variety of problems in the struggle for national liberation, and, especially, in the period of independence.

Теорията за „африканския социализъм“ или още „лирически социализъм“ на бившия сенегалски президент Леопол Седар Сенгор е един от многобройните африкански варианти на социализъм, носещи регионална или

национална окраска. Възникването, развитието и същността на концепцията на Сенгор е предмет на изследване от редица автори главно поради многото ѝ идейно-теоретични източници и широкото ѝ влияние не само в границите на Сенегал, но и върху голяма част от Африканския континент.

На доктрината за „лирически социализъм“ отделя значително място съветският автор О. Мартишин, който разглежда не само концепцията на Сенгор, но и „дестуровския социализъм“ на Хабиб Бургиба, вариантите на „социализъм“ в Кения, Танзания и др.¹ Мартишин прави преглед на опитите за класификация на африканската политическа мисъл на Ч. Ф. Ендрен и неговите три модела на „африканския социализъм“, на английския лейбърист Ф. Брокуей, определящ четири направления в африканската социалистическа мисъл, и на Л. Тома. Мартишин стига до извода, че нито една от тези класификации не отговаря на научните изисквания и предлага собствена класификация на „африканските социалистически варианти“, като определя три основни типа „африкански социализъм“: дребнобуржоазен утопичен социализъм, буржоазен реформизъм и идеология на националната демокрация².

Внимание заслужава и книгата на В. Хорос „Идейни течения от народнически тип в развиващите се страни“³, в която е отделено, макар и не голямо, място на концепцията на Леопол Сенгор. Хорос е един от малкото автори, разкриващи убедително съществуващата връзка между концепцията за негритюда и „лирически социализъм“. Той излага и мненията на сенегалските политици Л. Сенгор, М. Диа и А. Диуф за ролята на африканската традиционна система в изграждането на съвременното общество в Сенегал.

През 1981 г. в Ленинград се провежда сесия на Научния съвет по проблемите на Африка към Академията на науките на СССР на тема: „Традиции и съвременност в Африка“. На сесията Н. Висоцка поддържа, че издигането на самобитността в ранг на „африканска изключителност“ изиграва негативна роля, съдействува за възникването на доктрина за „африканския социализъм“⁴. В. Хорос се спира на проблема за традициите в политическия живот на развиващите се страни в неговата обективна и субективна страна⁵. Ю. Винокуров е на мнение, че традицията противоречи на интересите на африканската буржоазия, затормозява модернизацията на обществената структура и на обществените отношения⁶.

За съветската историческа литература е характерно извеждането на различните варианти на „национален социализъм“ от еволюцията на национализма на съвременния етап, като национализъмът се определя като „комплекс или система от исторически създадени и диалектически развиващи се идейно-теоретични и социалнополитически принципи, изразяващи и възплъщаващи в обществената практика интересите на непролетарските социални сили в процеса на тяхното участие в националноосвободителното движение и в националното възраждане на страната след завоюването на политическа независимост“⁷. В самия национализъм се определят две основни направления — реакционен национализъм и национализъм, характеризиращ се

¹ Мартишин, О. Социализм и национализм в Африке. М., 1972.

² Пак там, с. 121.

³ Хорос, В. Идейные течения народнического типа в развивающихся странах. М., 1980.

⁴ Народы Азии и Африки, 1982, № 1, с. 136.

⁵ Пак там, с. 134.

⁶ Пак там.

⁷ Литман, А. Эволюция национализма в развивающихся странах. — В: Актуальные проблемы идеологии национально-освободительного движения в странах Азии и Африки. М., 1982, с. 56.

с демократично съдържание⁸, като социализмът, за основа на който служи реакционният национализъм, се определя като буржоазен „социализъм“⁹.

Трудно е да се приеме, че теорията за „африканския социализъм“ на Сенгор произлиза именно от реакционния национализъм. По-скоро тя възниква и се развива с цел да се реализира една национална и расова интеграция и дори интеграция в рамките на целия африкански континент. Тази теория не би могла да бъде включена в рамките на научния социализъм, въпреки че марксизмът е един от нейните идейно-теоретични източници. В определена степен тя има позитивен характер, като се отчетат особеностите на историческото, политическото и социално-икономическото развитие на Африка. Избирането на „средния път“ на развитие — основен елемент на теорията, който трябва да съчетава най-доброто от съществуващия капитализъм и реалния социализъм, се прави с цел да бъдат решени актуалните проблеми на Черния континент — бърз икономически растеж при ниска степен на класообразуване. Слабо очертаната класова диференциация е една от причините за широката социална база на концепцията.

Темата за „африканския социализъм“ на Сенгор е сравнително широко застъпена в изследванията на редица западноевропейски автори, занимаващи се с историята на Африка. Определящо внимание ѝ се отделя в работите на социалдемократите, което е съвсем обяснимо при идейната близост между „лирически социализъм“ и западноевропейския „демократически социализъм“. В работата на Жан Ру „Леопол Седар Сенгор — животът на един президент от нова Африка“¹⁰, освен че се дават многобройни биографични данни за бившия сенегалски президент, се прави макар и бегъл анализ на концепцията за негритюда и на теорията за „африканския социализъм“. В другата си книга — „Третият свят. Реформа и революция“ Жан Ру, излагайки становището си за бъдещото развитие на африканските държави, твърди, че в развиващите се страни все още не е изработен собствен модел на социализъм и предлага те да се възползват от социалдемократическия вариант¹¹.

Теорията за „африканския социализъм“ и политиката, провеждана от Сенгор, срещат подкрепа и одобрение от страна на социалдемократите. Причина за това е не само споменатото вече идейно сходство, но и стремежът на привържениците на „демократическия социализъм“ да разширят влиянието си върху Африканския континент.

При разглеждането на въпроса за възникването и развитието на доктрината за „африканския социализъм“ на Леопол Сенгор трябва да се спомене сериозното изследване на Жак Луи Иман: „Разработването на идеите на Леопол Сенгор: очертаване на един духовен маршрут“¹², където авторът представя пълен портрет на поета-президент и по-точно на неговите идеи — културни, политически и социално-икономически. Въпреки че Иман отделя първостепенно внимание на концепцията за негритюда, не би могло да се каже, че проблемът за „африканския социализъм“ е разработен повърхностно. По-скоро авторът логически извежда „лирически социализъм“ от концепцията за негритюда, представляваща важен елемент в изграждането на политическите доктрини на Сенгор.

⁸ Троицкий, Е. Немарксистские концепции социализма и борьба за общественный прогресс в странах Азии и Африки. М., 1974, с. 53.

⁹ Пак там, с. 161.

¹⁰ Rous, J. Léopold Sédar Senghor — la vie d'un président de l'Afrique nouvelle. Paris, 1967.

¹¹ Национализъм в Африке. М., 1983, с. 124.

¹² Hymans, J. L'élaboration de la pensée de Léopold Senghor: esquisse d'un itinéraire intellectuel. Paris, 1964.

С посочените автори и техните изследвания не би могъл да се изчерпи въпросът за мястото на „африканския социализъм“ на Сенгор в световната литература. Целта е да се посочат две основни направления, даващи различни оценки за същността на тази концепция.

Теорията за „лирически социализъм“ притежава редица положителни черти, които не позволяват нейното абсолютно отричане. Същевременно това не означава, че трябва да бъдат пропуснати негативните елементи, породени главно от особеностите на историческото, политическото и социалното развитие на Африка. Тази теория би следвало да бъде разглеждана цялостно с нейните позитивни и негативни черти, за да може правилно да се определи нейната роля и място в съвременната история на Сенегал и на другите африкански страни.

Възникването на теорията за „африканския социализъм“ на Леопол Сенгор, хронологическите граници на която могат да бъдат отнесени към края на 40-те и началото на 50-те години на XX в., е свързано със съществуващите през този период обективни условия не само в Сенегал, но и в цяла Африка. Зараждането на тази концепция не може да бъде разглеждано като изолирано явление, а по-скоро като една естествена последица от цялостното политическо, социално-икономическо и културно развитие на Африканския континент.

Социалистическите идеи в Тропическа Африка се разпространяват през периода на колониализма и са внесени в един сравнително готов вид откън. За разлика от Европа, където създаването и разпространението на тези идеи се намира в много тясна връзка с работническото движение, привържениците на социализма от Черния континент са изключително интелектуалци, намиращи се под влиянието на различни пронегърски движения и създаващи своите доктрини на основата на европейската политическа и философска мисъл, но допълнена и обогатена с ценностни елементи от африканската традиционна система. Идеализацията на доколониалния период е характерна черта на националистическите теории и това в определена степен е необходимо и оправдано при решаване на проблемите, свързани с постигането на политическа независимост.

* * *

Територията на днешен Сенегал окончателно е завладяна и включена в състава на най-голямото колониално владение на Франция — Френска Западна Африка (ФЗА). През втората половина на XIX в. „Федерацията“ ФЗА включва осем територии: Сенегал, Мавритания, Горна Волта, Судан, Нигер, Гвинея, Бряг на слоновата кост и Дахомей (Бенин).

Ролята на Сенегал във френската колониална система и във ФЗА се определя от неговото благоприятно географско разположение, спомагащо за успешното проникване във вътрешността на континента, и от факта, че е една от най-развитите колонии в Африка, което повишава икономическото му значение като аграрно суровинен източник за метрополията. От друга страна, от неговото историческо развитие — първото колониално селище на Франция в Тропическа Африка още от XVII в. е Сен-Луи, а „сенегалските стрелци“ са включени във френската армия. В сравнение с останалите територии, влизащи във ФЗА, Сенегал заема едно сравнително привилегировано положение, което освен на изброените вече причини се дължи и на:

1. Стремение на Франция да превърне Сенегал в т. нар. бяла колония, на което погрешат тежките за европейците климатични условия.

2. След Френско-Пруската война Франция гледа на Сенегал като на известна компенсация за изгубените Елзас и Лотарингия.

3. Споменатите вече „сенегалски стрелци“, макар по-късно към тях да се включват и други народности, вземат участие в колонизирането на западноафриканските територии още от края на XIX в., в Първата и Втората световни войни.

Една от дадените на Сенегал привилегии е на т. нар. пълноправни комуни — Дакар, Сен-Луи, Рюфиск и Горе, чиито жители притежават френско гражданство и имат право да изпращат един депутат във френския парламент, избран от самите тях.

През 1914 г. за депутат е избран сенегалецът Блез Диан, който е трайно свързан чрез своето образование с френската политика и не може да бъде наречен нито социалист, нито националист, а по-скоро френски националист¹³. Но въпреки умерените позиции на Блез Диан неговата дейност се оказва неприемлива за френската администрация и генерал-губернаторът на Сенегал предлага той да бъде лишен от депутатския мандат.

След Първата световна война характерна тенденция за борсата е повишеният интерес към колониалните и подвластните територии. Според А. Александров от 1913 до 1927 г. акциите на френските акционерни общества, действащи в метрополията, нарастват 4 пъти, а тази на колониалните компании — повече от 8 пъти¹⁴. Тези данни говорят, че именно след Първата световна война Западна Африка е активно въввлечена в орбитата на капиталистическия пазар.

Същевременно през 20-те години на XX в. колониалната администрация среща засилващата се съпротива от страна на народите от ФЗА, въпреки че все още не са организирани масови движения с антиколониален характер (изключение правят партизаните от Мавритания): неизплащане на определените данъци, бягане от принудителната работа, налагане на колониалната власт, съпротива срещу набора на новобранци за колониалната армия и др. Едни от първите носители на антиколониални настроения са демобилизираните „сенегалски стрелци“. По този повод през октомври 1918 г. Жорж Клемансо и Анри Симон (министър на колониите) обръщат внимание на президента на Републиката върху нарастващото значение на проблема за „благонадеждността“ на войниците от колониите¹⁵.

Първата световна война разбужда антиколониалните процеси в цяла Тропическа Африка. Зараждат се и се развиват и първите политически движения. В Сенегал се появява движението на Текута Диоп, наречено „Партия на републиканския съюз на младо-сенегалците“, което е първообраз на бъдещите политически партии¹⁶. Освен в Първата световна война сенегалци участвуват и в интервенцията срещу Съветска Русия. В състава на 156-та и 30-та френски дивизии, придадени от Антантата в помощ на Деникин, са и т. нар. свободни колониални полкове, комплектовани от алжирци и сенегалци. През април 1919 г. в Севастопол се намират около 4 хил. алжирци и сенегалци¹⁷.

¹³ Person, I. Le socialisme en Afrique et les socialistes africains. — Revue française d'études politiques africaines, 1976, № 127, p. 34.

¹⁴ Летнев, А. Общественное движение и общественная мысль во французских колониях Западной Африки (1924/1928 гг.). — В: Африка в новое и новейшее время. М., 1976, с. 109.

¹⁵ Летнев, А. Политическое пробуждение во ФЗА после Первой мировой войны. — В: Тропическая Африка: проблемы истории. М., 1973, с. 17.

¹⁶ Пак там, с. 47.

¹⁷ Пак там, с. 62.

Тези международни събития въздействуват за политическото пробуждане на Черна Африка. В Сенегал като една от най-развитите и ползваща се с редица привилегии колония, това въздействие е твърде силно.

В началото на 20-те години Сенегал се превръща в център на движението на Марк Гарвей „Назад в Африка“. То е организирано в САЩ като масово движение на негърското население против расовата дискриминация. Освобождението на Африка според лидера Марк Гарвей трябвало да се осъществи като резултат от колонизацията на Черния континент от американските негри, които да образуват там свободни територии и последователно да ги разширяват. За „гарвеизма“ е характерен расисткият подход към негърските проблеми. Това проличава и от провъзгласения основен принцип: „чистота на черната раса“¹⁸.

Всички тези събития оказват различни по сила влияния върху идейно-политическото развитие на младия Сенгор, роден на 9. X. 1906 г. Това развитие условно може да бъде разделено на няколко етапа. Началният период включва времето до 1928 г., когато той заминава за Франция. Този етап се характеризира със силно френско влияние върху съзнанието му, резултат от асимилационната политика, провеждана от мероприятията в африканските колонии.

Леопол Седар Сенгор принадлежи към етническата група серер, голямата част от която са католици. Този факт е от значение за политическата кариера на бъдещия президент. Още в детските си години той е обект на сблъсък на две противоположни виждания — на възгледите на баща му Базил Диогой, търговец на фъстъци и ориз, тясно свързан с търговската къща на братя Морел от Бордо, човек до известна степен приобщен към модерния свят и с разбирането, че африканците имат полза от установяването на западната цивилизация, и на силното влияние на традиционализма на вуйчо му, остро противопоставящ се на асимилационната политика на Франция.

През 1914 г. Сенгор е ученик на отците от католическата мисия „Свети дух“ в Нгазобил. Именно там в продължение на осем години той получава основното си образование и е поставен под силно френско въздействие. „Учебниците бяха идентични с тези, които се използват във Франция. Историята на Франция стана история на тези млади африканци, а техните царе се превърнаха в диваци.“¹⁹

Завършвайки основното си образование, през 1922 г. Сенгор заминава за Дакар и постъпва в семинарията „Либерман“. Престоят му в столицата на ФЗА му дава възможност да усети както сложността на следвоенните международни отношения и тяхното отражение върху Африканския континент, така и целта на френската политика на културна асимилация. През 1926 г., принуден да напусне семинарията, Сенгор стига до извода, че иска да стане учител, за да работи за интелектуалната еманципация на своята раса²⁰.

Още като ученик в Дакар младият Леопол открива ценностите на африканската традиционна цивилизация, макар и стихийно и незадълбочено. Едва престоят му във Франция се превръща в катализатор за собственото му „преоткриване“ и за осъзнаването на мястото на африканската култура. Продължавайки образованието си в колежа „Луи льо Гран“, Сенгор успява да прозре несъстоятелността на твърдението, че за да бъдеш цивилизован човек е достатъчно да станеш „европеец и за предпочитане — французин“²¹.

¹⁸ Мартышин, О. Цит. съч., 70—71.

¹⁹ Нуманс, Ж. Цит. съч., с. 27.

²⁰ Цит по: Rous, J. Цит. съч., с. 16.

²¹ Нуманс, Ж. Цит. съч., с. 49.

С пристигането му в метрополията започва и вторият период от идейно-политическото изграждане на бъдещия президент — на оформянето на неговите културни и политически доктрини.

Характерното за следвоенния Париж е, че се превръща в притегателен център за всички млади черни интелектуалци не само от френските колонии, но дори и от САЩ. Във френската столица се озовава един от участниците в движението на американските негри, наречено „Негърско възрождение“ — Клод Мак Кей, който публикува там и своя роман „Банжо“. В него авторът се противопоставя на задължението на черните да следват морала на едно общество, което ги отхвърля, и атакува расовите предразсъдъци²². Движението за „Негърско възрождение“, както и романът „Банжо“ играят твърде важна роля при създаването на концепцията на Сенгор за негритюда, залегнала в основата на теорията за „африканския социализъм“. Самият Сенгор по-късно признава: „Вярно е, че в основния смисъл на думата движението за негритюд — разкриването на ценностите на черните. . . , е родено в САЩ.“²³

Освен това през 30-те години във Франция се забелязва не само стремеж към европеизация на Африка, но и едно ново явление — откриването на африканската самобитност от европейците. За това говори и големият интерес, проявен от френската публика към колониалната изложба, открита в Париж през 1931 г.

В столицата на метрополията Сенгор получава възможност да се запознае с произведенията на много европейски писатели, философи, етнографи, да изпита силното влияние на Рьоне Маран и на неговия роман „Батуола — истински негърски роман“, получил наградата Гонкур. Именно в Париж Сенгор установява контакти с такива представители на френската интелигенция и бъдещи политици като Пол Гют, Пиер Курсел, Робер Мерл, Жорж Помпиду. Тези личности в различна степен оказват своето влияние върху идейното изграждане на Сенгор. Най-силно е въздействието на Жорж Помпиду, който до голяма степен определя и политическата насоченост на създателя на „лирическия социализъм“ — нещо, което се признава и от самия Сенгор: „Той е този, който ме обърна към социализма. Аз започнах да чета като него всяка сутрин статиите на Леон Блум във в. „Попюлер.““²⁴

По стечение на обстоятелствата в Париж се събират Леопол Сенгор, Еме Сезер и Леон Дама, които в началото на 30-те години започват изграждането на концепцията за негритюда. Тази концепция има за цел да реабилитира негро-африканската цивилизация в очите на западноевропейския свят. Тя е своеобразен синтез от стремежа на Сенгор — най-ярък изразител и привърженик на тази теория, за възприемането, на всичко ценно от европейската цивилизация в силно изразения му културен национализъм. Концепцията е естествена и логична реакция на черните интелектуалци срещу провежданата от Франция политика на културен геноцид в африканските ѝ колонии.

Концепцията за негритюда, родена от страданието на черните жители на колонии, е своеобразна форма на пасивна съпротива²⁵. Ранната ѝ форма е по-скоро оръжие за отпор срещу френската политика на културна асимилация, но по-късно се превръща в инструмент за създаването на едно така необходимо самочувствие на негро-африканците при осъзнаване на собстве-

²² Kestellot, L. Les écrivains noirs de langue française: naissance d'une littérature. Bruxelles. 1963, p. 68.

²³ Цит. по: Chevrier, J. Littérature nègre — Afrique, Antilles, Madagascar. Paris, 1974, p. 39.

²⁴ Цит. по: Rous, J. Цит. съч., с. 18.

²⁵ Markowitz, I. Leopold Senghor and the Politics of Negritude. N. Y., 1969, p. 42.

ната им култура с нейните ценности. Същностният смисъл на негритюда се съдържа и в самия термин, опитващ се да реабилитира оскърбителното име „негър“²⁶.

За оформянето на концепцията за негритюда важна роля изиграва участието на Сенгор в създаването на списанията „Ревю дю монд ноар“ и „Етюдиан ноар“ — две списания на черните студенти в Париж, издавани съответно през 1931 г. и 1934 г., деклариращи абсолютното нежелание за намеса в политическия живот. Тези списания отразяват, от една страна, стремежа на техните създатели чрез разкриването и популяризирането на ценностите на африканската култура „да се създаде едно чувство на солидарност между различните негърски групи, разпръснати по света“²⁷, а, от друга — да се даде възможност за широка изява на младите черни интелегенти.

За Леопол Сенгор периодът до Втората световна война се характеризира със силните влияния, които изпитва от споменатите вече политически и културни явления, с едно отдаване на проблемите, свързани с културата и културното наследство, с липсата на активна политическа дейност. През този период започва и изграждането на концепцията на негритюда, която е позитивно явление в борбата на африканските народи за национална независимост въпреки липсата на революционен заряд в нея. Тази липса обяснява и относителното спокойствие, с което се възприема концепцията от френската администрация, защото в нея отсъствуват призивите за коренни и съществени промени в колониалната система, а остава по-скоро един анализ на ситуацията. Жан Пол Сартр нарича негритюда „антирасов расизъм“ и вижда същността му в стремежа за ликвидирането на расовото превъзходство чрез установяване на превъзходство на най-угнетената раса и само с помощта на този антирасов расизъм да се премине към свят без раси²⁸.

Концепцията за негритюда като концепция за ценностите на негро-африканската цивилизация служи за основа за изграждането на теорията на Сенгор за „лирически социализъм“. Самият Сенгор стига до извода, че негритюдът е само един аспект от „африканския път към социализъм“²⁹.

Втората световна война и пленничеството в германски концентрационен лагер оказват решаващо въздействие върху идейното изграждане на Леопол Сенгор. След войната политическите елементи заемат постоянно място в доктрината му за негритюда, а освен това започва и изграждането на теорията му за „африканския социализъм“.

В разработването на теорията за „африканския социализъм“ на Леопол Сенгор могат да се определят два основни етапа, чиито хронологически граници имат условен характер. Първият започва в края на 40-те години и за негова горна граница може да бъде поставена 1960 г. — годината на обявяването на независимостта на Сенегал, а вторият обхваща периода след 1960 г. — период на независимо и самостоятелно развитие, в който Сенгор получава възможност практически да реализира своята теория. Разбира се, тези периоди не могат да се разглеждат изолирано от периода, предшестващ Втората световна война, когато идеите на социализма проникват във ФЗА и когато Сенгор, Сезер и Дама поставят началото на концепцията за негритюда.

²⁶ Мосейко, А. „Негритюд“ и современная философско-эстетическая и теоретико-литературная борьба в странах Тропической Африки. — В: Теории, школы, концепции. Художественный процесс и идеологическая борьба. М., 1975, с. 249.

²⁷ Nymans, J. Цит. съч., с. 76.

²⁸ Sartre J.—P. *Orphée noir*. Paris, 1969, p. XXVIII.

²⁹ Senghor, L. *Pierre Teilhard de Chardin et la politique africaine*. Paris, 1962, p. 64.

Теоретиците на „африканския социализъм“ са много, но Сенгор успява да го превърне в една система от философски постановки, съчетани с практически правила. Това до голяма степен е заслуга на самия Леопол Сенгор, който според в. „Вашингтон ивнинг стар“ не трябва да бъде смятан за редови африкански държавен деец. Неговият интелект явно се откроява на фона на този обширен континент, а влиянието му не се ограничава от неговата бедна страна. . .“³⁰

Заслугите на първия сенегалски президент за оформянето на доктрината за „африканския път към социализъм“ изпъква по-ярко на фона на обективните обстоятелства, допринесли за нейното изграждане и изиграли решаваща роля за създаването на широката ѝ социална база.

* * *

Сенегал като част от ФЗА е страна, към която вниманието на френската социалистическа партия (СФИО) се насочва още в края на 20-те години. През 1928 г. там се създава Сенегалската социалистическа партия (ССП), а неин основател е президентът на Търговската камара в Дакар Шарл Гразиани³¹. Интересно е да се отбележи, че в навечерието на победата на левицата във Франция през 1936 г. френските социалисти имат няколко хиляди привърженици в африканските колонии като център на влияние на СФИО в Западна Африка е Дакар. На 2.III.1937 г. се създава Сенегалската социалистическа федерация на СФИО, като за неин политически директор е избран Ламин Гей и няколко месеца по-късно към нея се присъединява и ССП. Новосъздадената сенегалска социалистическа федерация на СФИО набира приблизително към 3 хил. членове³².

Идеите на френските социалисти получават популярност в Сенегал още преди Втората световна война, макар и главно сред жителите на четирите „пълноправни комуни“, на които се опира партията на Ламин Гей.

След приключването на войната Сенегалската социалистическа федерация има амбицията да се превърне във водеща партия, но тя не отчита активизирането на селяните, които относително лесно са организирани от Леопол Сенгор през 1947 г. в една нова федерация — Сенегалски демократичен блок (СДБ).

Със създаването на СДБ Сенгор окончателно се разграничава от СФИО и федерацията на Ламин Гей. Отношението му към федерацията и към СФИО проличава в неговото изявление, публикувано във в. „Пари — Дакар“ през 1948 г.: федерацията е „организация, която има за цел да осигури личната власт на Ламин Гей. Освен това СФИО в парламентарен план не защитава вече интересите на задморските територии, а интересите на избирателите от метрополията.“³³ В писмо до Ги Моле Сенгор е по-прецизен и точен: „Партията използва задморските територии като средство, а не като цел. В Черна Африка СФИО не се страхува да прибегне до помощта на административен натиск, корупция и доносничество. Във Франция тя гласува против разширяването на социалните придобивки в задморските страни, противопоставя се на приравняването на пенсиите на африканските ветерани с тези на ветераните от метрополията. . .“³⁴

³⁰ Цит. по: Кузнецов, Л. На самой западной точке Африки — Декар. М., 1980, с. 87.

³¹ Zuccarelli, Fr. Un parti politique africain: L'UPS. Paris, 1970, p. 27.

³² Пак там, с. 28.

³³ Цит. по: Milcent, E., M. Sordet. Léopold Sédar Senghor et la naissance de l'Afrique moderne. Paris, 1969, p. 115.

³⁴ Пак там, с. 116.

Тези изявления на бъдещия сенегалски президент разкриват някои от причините, довели до разрива му със СФИО и нейната Сенегалска социалистическа федерация. Освен това те говорят и за известна самостоятелност на Сенгор в търсенията му за независим път за развитие в началния етап от неговата политическа кариера. Той проявява стремеж към избягване на всякакъв вид готови шаблони, като този стремеж той често обяснява с африканската изключителност. „Френският социализъм, както впрочем и комунизъм, не разбира нашите проблеми и иска да ни наложи една схема, направена от и за Европа.“³⁵ Търсенията на Сенгор за „среден път“ на развитие са плод на неговия силен национализъм и на желанието му за независимо развитие. Въпреки практическия неуспех при реализирането на някои елементи от „средния път“ този стремеж към самостоятелност и съобразяване с конкретната обстановка са положителни моменти в неговата теория и практика.

През 1951 г. се провеждат законодателни избори, на които успехът на СДБ е пълен — от 314681 гласували 213182 дават гласовете си за партията на Сенгор³⁶. Една година по-късно този успех се повтаря в изборите за Териториална асамблея. Успехите, постигнати от Сенгор и неговия блок, са доказателство за бързото нарастване на влиянието им в Сенегал и за правотата на преценките му за социалната стратификация на сенегалското общество. Селяните доминират в обществото и за разлика от Ламин Гей Сенгор се опира именно на тях. Гласовете им до голяма степен се оказват решаващи благодарение на закона от 27. VIII. 1951 г., според който избиратели стават всички бащи на семейства, които плащат определен данък, а законът от 6. VIII. 1952 г. им дава право да гласуват независимо от плащането на данъци³⁷.

За широкото разпространение на идеите на Сенгор за специфичен, „африкански път към социализъм“ важна роля изиграват ниската степен на развитие на производителните сили и липсата на ясна класова диференциация в африканското общество. „На незряло състояние на капиталистическото производство, на незрели класови отношения отговарят и незрели теории.“³⁸ Друг фактор, спомагащ за широката популяризация на „лирическият социализъм“, е липсата до 1957 г. на марксистка партия в Сенегал. Разбира се, не бива да се пропуска и фактът, че до постигането на политическа независимост всички национални сили се обединяват с цел ликвидирането на колониализма. Социалистическите идеи възникват и се разпространяват не толкова на базата на социалнокласови задачи, колкото на базата на задачите, поставени от националноосвободителното движение. В антиколониалната борба на Сенегал водеща роля изиграват именно теориите на Сенгор за негритюда и „африканския социализъм“. „Ако в края на Втората световна война — пише той — ние избрахме в качеството на политическа доктрина социализма, то това стана, защото на нас ни бе нужен практически метод, който би се явил приложение на определена теория и би помогнал да направим нашата антиколониална борба по-ефективна. Социализмът е теория и практика. Енгелс го определя като метод, а не като догма.“³⁹

Изборът на социализма като средство за консолидация на националните сили е продиктуван и от широкото разпространение на социалистическите

³⁵ Senghor, L. Nation et voie africaine du socialisme. Paris, 1961, p. 9.

³⁶ Zuccarelli, Fr. Цит. съч., с. 46.

³⁷ Пак там, с. 32.

³⁸ Енгелс, Ф. Развитие на социализма от утопия в наука. — В: К. Маркс, Ф. Енгелс. Съчинения. Т. 19. С., 1967, 197—198.

³⁹ Senghor, L. On African Socialisme. London, 1964, p. 107.

идеи след войната, и от абсолютната невъзможност да се обяви приемането на капиталистическия път на развитие, тъй като капитализмът е свързан с колониализма, за ликвидирането на който се борят всички патриотични елементи.

Посочените обективни и субективни фактори са причина за възникването на теорията на Сенгор за „африканския социализъм“. Основен и характерен елемент в тази теория е идеализацията на доколониалния период. Подобна идеализация в известно отношение е необходима за постигането на единство с цел извоюване на политическа независимост. Според Сенгор африканското традиционно общество предразполага към социализъм главно със своя колективен или, както той го нарича, „комунален“ начин на живот.

* * *

Доколониалните африкански общества са твърде разнообразни, но общото за тях е, че земята е колективна собственост. Производството на базата на традиционното земеделие не би могло да се осъществява в рамките на малкото семейство. Необходими са колективни усилия. В доколониалния период първичната производствена ядка е голямото семейство, работната сила на което периодически се допълва от групи за взаимопомощ⁴⁰. В процеса на класообразуването тази форма на колективна организация на труда не само не се разпада, но укрепва и придобива нови качества. Подобна организация на труда е належаща поради използването на примитивна техника, при която възпроизводството е възможно само на базата на интензивните усилия на големи колективи⁴¹. Всичко това води до наличието на много устойчива община, селска или родова, като форма на социална организация, която е съществувала и в периода на създаването на класови общества и е предопределила невъзможността за консолидирането им в робовладелски общества. Класовите общества в Тропическа Африка в доколониалния период приемат формата на раннофеодални, но без да изключват някои форми на експлоатация, свойствени на робовладелското общество, като робството, което обаче запазва в този период своя патриархален характер⁴². Съществуването на робство не води до коренни изменения в традиционната обществена структура, в общинната организация и не променя формите на експлоатация на обикновените общинници. Общината се управлява от старейшина, чиито допълнителни доходи се определят от неговите функции на ръководител на общината, а не от правото му върху земята. Последната остава във владение на целия колектив, съставен от отделните големи семейства⁴³.

Всичко това дава основание на Сенгор да идеализира доколониалното общество като общество, в което основното средство за производство — земята, както и организацията на труда са колективни. Но веднага възниква въпросът, дали старите традиции са запазени в достатъчно чист вид, за да могат да послужат за основа при изграждането на „африканския социализъм“.

Сенгор абсолютизира стремежа за „съвместна дейност“, колективността, която в доколониалния период е наложена от обективните обстоятелства, а съвременното ѝ възраждане, според теоретика на „лиричния социализъм“,

⁴⁰ Кочакова, Н. Особенности производства и присвоения прибавочного продукта в странах Бенинского залива. — В: Социальные структуры доколониальной Африки. М., 1970, с. 19.

⁴¹ Пак там, 21—22.

⁴² Пак там, с. 6.

⁴³ Субботин, В. Колонии Франции в 1870—1918 гг. М., 1973, с. 27.

трябва да спомогне за бърз социално-икономически напредък на страната. Колективното африканско общество се оценява като социалистическо: „Трябва да се знае, че у нас е имало социализъм още от идването на европейците. Наш дълг е да го възродим, помагамйки му отново да намери своето духовно съдържание.“⁴⁴

Освен „стремежа за съвместна дейност“ Сенгор идеализира и формата на собственост при традиционното африканско общество. „В Черна Африка — говоря за традиционна Африка — почти никога не е съществувала собственост в европейския смисъл на думата, т. е. да има един предмет, който може да бъде „използуван и изоставян“, който може да бъде разрушаван или продаван. По-точно основните средства за производство, които са земята и нейните богатства. . . , не могат да бъдат предмет на собственост.“⁴⁵

Важен момент в теорията за „африканския социализъм“, който същевременно може да бъде открит и в концепцията за негритюда, е поставянето на ударението не върху отделната личност, а върху колектива като сбор от индивиди. Но Сенгор определя колективността като типично качество, присъщо на негро-африканците, и не го поставя в зависимост от формата на собственост нито от оръдията на труда. „В Черна Африка човекът е свързан с предмета на собствеността, както вече видяхме, чрез връзката на обичайното право и най-вече чрез мистична връзка. Човекът се чувствава родова личност и аз го поставям пред предмета на собствеността. . .“⁴⁶

Но освен добродетели, присъщи на традиционната африканска цивилизация, които сенегалският теоретик свързва главно с нейния селски характер, в изказванията му може да се открие и известна критика на доколониалното общество, което „ . . . не е освободено от многочислени недостатъци, при това те не са просто свързани с неговото ниско техническо равнище, а произтичат от особеностите на социалното устройство“⁴⁷.

При идеализацията на традиционното африканско общество и превръщането ѝ в съществен елемент от теорията за „африканския социализъм“ важна роля изиграват идеите и изследванията на етнографа Дьолафос, с който Леопол Сенгор се запознава през 30-те години. В произведението си „Ле негр“ Дьолафос поставя под въпрос правилността на социалната организация на европейското общество и използва като показателен пример начина на организация на обществото на черните африканци. Освен това той поставя един проблем, който силно повлиява икономическата и социалната мисъл на Сенгор: „Въпросът, който се поставя, е да се узнае дали чрез индивидуализма ние успяхме да постигнем решителен прогрес, тъй като много измежду нас рекламират ползата от връщането към клективизма, макар и в една различна форма.“⁴⁸

Едновременно с идеализацията на традиционното африканско общество Сенгор и другите сенегалски теоретици на „африканския социализъм“ прокарват идеята за необходимостта от усвояването на западната техника с цел бързо и ефективно икономическо развитие на страната. „Задачата се състои в това. — казва бившият министър председател на Сенегал М. Диа, — че при организацията на съвременната икономика, която ние искаме да

⁴⁴ Цит. по: Хорос, В. Идејные течения народнического типа в развивающихся странах. М., 1980, с. 194.

⁴⁵ Senghor, L. Liberté I. Négritude et humanisme. Paris, 1964, p. 274.

⁴⁶ Пак там, с. 275.

⁴⁷ Цит. по: Хорос, В. Цит. съч., с. 196.

⁴⁸ Цит. по: Humans, J. Цит. съч., с. 364.

построим, трябва да се запазят нашите същностни ценности, съставляващи африканската самобитност.“⁴⁹

Идеята за необходимостта от усвояването на ценностите на западната цивилизация е възприета от Сенгор още при изграждането и оформянето на концепцията за негритюда. През 1937 г. в речта му „Проблеми на културата във Френска Западна Африка“, изнесена на конференция в търговската палата в Дакар, прави впечатление промяната в отношението му към френската култура и цивилизация. От пълното отхвърляне на всичко, свързано с Европа и особено с Франция, характерно за началния етап от концепцията за негритюда, Сенгор преминава към търпимост дори в определена степен привързаност към западноевропейските ценности. Тази промяна в неговото отношение ярко се проявява в теорията му за „африканския социализъм“. Но това съвсем не означава, че той променя мнението си, отнасящо се до специфичността и самобитността на африканското традиционно минало и неговите ценности. По-скоро става дума за съчетаването на африканските традиции с достиженията на западната наука и техника.

До голяма степен идеализацията на доколониалното общество в теорията на Сенгор е подчинена на идеята за единство не само в границите на Сенегал, но и на цяла Черна Африка като движеща сила на икономическото и политическото развитие. Издигането на традиционното африканско общество до степената на относително съвършен образец на социално устройство спомага за националното и расовото обединение и това е изключително необходим елемент за постигането на политическа независимост. Но, от друга страна, абсолютизацията на африканската самобитност води до изолиране, до откъсване от съвременността и проблемите, свързани с нея. Тази абсолютизация се използва от Сенгор за подкрепа на твърдението му за липсата на класи и класова борба в съвременното сенегалско общество — друг характерен белег на неговата теория за „африканския социализъм“.

Едновременно с идеализацията на доколониалното социално устройство, на формите на собственост и на начините на разпределение в Сенгоровата концепция за „африканския път към социализъм“ се забелязва и известен мистицизъм към труда като „извор на радост“. „В негро-африканското общество обработването на земята е проява на висше благородство. То позволява сливането на човека с Вселената — хармонирането му с космическите сили.“⁵⁰

„Социализмът“ на Сенгор се изразява в трансформирането на „... старата колективна организация в съвременна колективна организация, без да преминава през етапа на капитализма“⁵¹. В това изказване на Сенгор не съществува нищо нереално и практически неизменно. Но едновременно с отхвърлянето на капитализма като възможен вариант за обществено-политическо устройство той отхвърля и реалния социализъм, обявявайки се за „среден път на развитие“. Този път трябва да съчетава модерната техника с „африканския хуманизъм. Според Сенгор социалистическият хуманизъм не се базира върху материализма, а върху философията за създаващата жива сила на емоцията и диалога, присъщи на африканската душевност“⁵².

Абсолютизирайки специфичността на негро-африканската душевност, която не би възприела нито отвлечения идеализъм, нито атеистичния материализъм, Сенгор налага търсенето на трети път на развитие, който би

⁴⁹ Цит. по: Хорос, В. Цит. съч., с. 196.

⁵⁰ Senghor, L. *Liberté I. Négritude et humanisme*. Paris, 1964, p. 275.

⁵¹ Цит. по: Nymans, J., Цит. съч., с. 378.

⁵² Пак там, с. 382.

отговарял на африканската самобитност. Стремешът към практическо развитие, съобразено с африканските особености, е част от неговата теория.

Сенгор вижда основата на негърското възприемане на света в интуитивното отношение, определя го като една от специфичните неповторимости на представителите на негроидната раса. Тази неповторимост определя и необходимостта от „особен“ модел на развитие на сенегалското общество, което да не подражава на „руския, китайския или скандинавския модел“⁵³.

Именно в това емоционално възприемане на света, което Сенгор определя като характерна черта на негро-африканеца, се състои преимуществото му пред белия човек. „Белият европеец държи обекта на разстояние. Той го гледа, анализира, унищожава или най-малкото усмирява, за да го използва. Негро-африканецът чувствава обекта. . . , после в любовен акт се асимилира в него, за да го опознае дълбоко.“⁵⁴

Разглеждането на негро-африканеца като личност, притежаваща не само физически, но и душевни отличителни особености, което е характерен елемент от концепцията на негритюда, се превръща и в основа на търсенията на „среден път“ на развитие, който Сенгор отъждествява с демократическия социализъм. „Ние сме за среден път, за демократически социализъм. . .“⁵⁵ Разбира се, теорията за „африканския социализъм“ не си поставя за цел копирането на готови модели, твърдение, което присъства често в изискванията на Сенгор. „Средният път“ на развитие трябва да бъде типично „африкански път към социализъм“ поради различията, съществуващи между африканските и европейските условия. В Африка за разлика от Европа „проблемът не е в това да се унищожат класите чрез класова борба в рамките на самата нация; би трябвало да се заличи пукнатината в международен мащаб между развитите и слабо развитите нации“⁵⁶. В тази мисъл на Сенгор се разкрива друг много важен елемент от неговата теория за „африканския социализъм“ — разпределянето на света на бедни и богати нации, като в тези категории се обединяват държави с различен обществено-икономически строй. Борбата се води не между класите, а между споменатите имуществени и пролетарските нации като Сенегал. С тази концепция Сенгор отрича класовата борба не само във вътрешнонационален мащаб, но и в международен аспект.

Освен това той категорично отхвърля и „т. нар. солидарност на европейския пролетариат с колониалните народи — това е романтична тема, разпространявана от европейците, но тя не издържа на проверката. Фактически европейските завоевания, колонизацията, са изгодни не само за капиталистическата буржоазия, но и за средните класи и европейския пролетариат. . .“⁵⁷ В известно отношение Сенгор има основание за подобно твърдение, ако се вземат под внимание изтъкнатите вече причини за скъсването му със СФИО. Тук се забелязва влиянието на Марк Гарвей, който смята, че американските негри са притеснени в по-голяма степен от белите работници, отколкото от състоятелните кръгове⁵⁸.

Но едновременно с тезата за богатите и бедните нации, за отричането на необходимостта от единство със световния пролетариат в борбата за национална независимост Сенгор се обявява за доверие към определени

⁵³ Цит. по: Skurnik. W. Leopold Senghor and African Socialism. — Journal of Modern African Studies, 1965, No 3, p. 354.

⁵⁴ Senghor, L. Liberté II. Nation et voie africaine du socialisme. Paris, 1971, p. 253.

⁵⁵ Senghor, L. Nation et voie africaine du socialisme. Paris, 1961, p. 68.

⁵⁶ Senghor, L. On African Socialisme. London, 1964, p. 143.

⁵⁷ Цит. по: Мартышин, О. Цит. съч., с. 163.

⁵⁸ Мартышин, О. Цит. съч., с. 164.

кръгове: „Ние трябва да поддържаме доверие към народа на Франция и към ген. Дьо Гол.“⁵⁹ Подобно твърдение не е случайно. То е породено от политиката на ген. Дьо Гол и неговото правителство към африканските колонии. Всичко това играе твърде важна роля при разработването на концепцията му за ползата от една конфедерация с Франция.

С идеализацията на доколониалното африканско общество и неговото възраждане в съвременните условия и с отхвърлянето на класите и класовата борба в световен мащаб Сенгор отрича и съществуването на класи в самия Сенегал. Според теорията за „африканския социализъм“ африканското общество се дели на три основни групи:

1. Лица със свободна професия — адвокати, лекари, фармацевти, към които може да се прибавят и търговците;

2. Чиновници, служители, работници;

3. Земеделци, скотовъди, рибари и занаятчийи⁶⁰.

Разделяйки африканското общество на социално-професионални групи, Сенгор пояснява, че тези групи са много по-слабо диференцирани, отколкото в европейското общество, като намира причините за това в цялостната недоразвитост на африканските страни и демократичността на финансовата система, която позволява лесното преминаване от една група в друга⁶¹. Сенгор не открива съществуването на борба между посочените социално-професионални групи, но я определя като борба за влияние, а не като непримирима борба между антагонистични класи.

От изказването на бившия сенегалски президент на колоквиум, проведен през 1983 г. от Германската социалдемократическа партия, се разкрива стремежът му някои социални процеси да се регулират и контролират от държавата, което в известна степен противоречи на твърдението за лесното преминаване от една група в друга. „След независимостта през 1960 г. ние се стремяхме към премахване на кастите, създадени от френската колонизация, и подпомагахме социалната мобилност в рамките на един демократичен социализъм — свободното преминаване според заслугите от една в друга социално-професионална класа. С тази цел ние приехме, адаптирайки към нашето доиндустриално общество, дълбоките реформи на демократическия социализъм.“⁶²

Изводите на Сенгор за безкласовост на африканското общество се намират в тясна връзка с широко разпространената на Запад теория за „подвижната стратификация“, според която класата се определя не от отношението на хората към средствата за производство и тяхната роля в обществената организация на труда, а от равнището на осъзнаване на тяхната общност с определена група. Самото общество е представено във вид на постоянно подвижни, преливащи се съставни слоеве⁶³.

Възникването и разпространението на идеите за безкласовост на африканското общество се опират преди всичко на специфичните условия, в които протича процесът на класообразуване в страните от Тропическа Африка. Характерно за тези страни е внасянето на капитализма отвън и внедряването му в един абсолютно неподготвен за това социален организъм, и то в обременени от колониализма условия. Всичко това налага своя отпечатък върху оформянето на класите. Освен това не бива да се пропуска и

⁵⁹ Цит. по Мартышин, О. Цит. съч., с. 165.

⁶⁰ Цит. по: Rous, J. Цит. съч., с. 124.

⁶¹ Пак там, с. 125.

⁶² Senghor, L. Marx et l'Afrique. Colloque du Parti Social-Democrate Allemand, Trèves, 13 et 14 mars, 1983, p. 7.

⁶³ Идејные течения в Тропической Африке. М., 1969, с. 179.

фактът, че в тези страни процесът на класообразуване все още не е завършен, което се дължи преди всичко на тяхната икономическа и социална изостаналост.

Особеност на социалната структура на Сенегал, както и на останалите страни от Тропическа Африка, е количественото преобладаване на селяните над всички останали класи, взети заедно — едновременно с това съществуват и редица специфични черти, развити вследствие преплитането на различни форми на земевладение: общинно, феодално, частноселско, частнокапиталистическо, кооперативно, държавно, чуждо частнокапиталистическо⁶⁴. Относително независимото положение на африканската селска община, запазила много остатъци от родовия строй, затруднява налагането на капиталистическите производствени отношения и формирането на пролетариат. Африканският пролетариат в своето развитие преминава през три основни етапа: първи етап — широко използване на принудителния труд; втори етап — системата на доброволната миграция на работната сила; в третия етап — съвременния, се извършва процес на формирането на индустриален пролетариат⁶⁵.

Зараждането на армията на наемния труд в Сенегал е свързано с европейската колонизация, като този процес се подпомага от особеното положение на тази страна в бившата ФЗА. До получаването на независимостта наемните работници в Сенегал са 6—7% от цялото икономически активно население, или 90—100 хил. души, като от тях 47,8% са заети в промишлените отрасли, строителството и транспорта, 23,9% — в сферата на обслужването и т. н.⁶⁶ В 1974 г. лицата на наемния труд са вече 130—135 хил.⁶⁷ — едно съществено за африканските условия увеличаване. Но въпреки количествения ръст на наемните работници в Сенегал като цяло техният относителен дял от икономически активното население остава твърде нисък поради икономическата изостаналост на страната. Освен това разпределението на работниците по дребните предприятия, преобладаващи в икономиката, оказва отрицателно въздействие върху процеса на формирането на индустриалния пролетариат и на класовото му съзнание, води до запазването на родови и религиозни предразсъдъци.

В Тропическа Африка при условия, налагани от чуждото господство и съществуването на остатъци от родово-племенни отношения, протича и процес на формирането на буржоазна класа, която като цяло е малочислена и слаба в икономическо отношение. Според френския изследовател Р. Барбе „африканската буржоазия е именно това, което попада под определението средна буржоазия“⁶⁸.

Особено характерно за Сенегал и други страни от Черна Африка е бързото нарастване на бюрократичната буржоазия, основна част на която са представителите на държавно-партийната бюрокрация. Даже дребните чиновници разполагат с възможност за натрупване на средства главно от разхищение на държавни средства⁶⁹.

Практическото приложение на теорията на Сенгор през периода на независимостта се изразява в неговия стремеж да привлече антагонистичните класи към активно партньорство, което е в състояние да осигури равенството

⁶⁴ Сванидзе, И. Сельское хозяйство и аграрный строй Тропической Африки. М., 1977, с. 14.

⁶⁵ Брагинский, М. Формирование африканского пролетариата. М., 1974, с. 47.

⁶⁶ Кашин, Ю., С. Цымбал. Рабочий класс и рабочее движение в Республике Сенегал. — В: Рабочий класс и рабочее движение в Африке (60—70 годы XX века). М., 1979, с. 55.

⁶⁷ Пак там.

⁶⁸ Цит. по: Туманова, Л. Формирование африканской буржуазии. М., 1969, с. 83.

⁶⁹ Туманова, Л. Цит. съч., с. 83.

между труда и капитала. Желанието му за уравнивяване на противоположни интереси е логичен резултат от идеята му, че основна движеща сила на общественото развитие е не класовата борба, а са културните и расовите фактори⁷⁰.

Проблемите, свързани с културата, заемат основно място в концепцията на Сенгор, включително и в теорията за „африканския социализъм“. От една страна, тези проблеми предизвикват възникването и определят насочеността на „лирически социализъм“, а, от друга, те са съществен и важен елемент от самата теория.

Сенгор определя културата като „расова реакция на човека върху неговата среда, като човекът се стреми да създаде интелектуално и морално равновесие между него и тази среда“⁷¹. Освен това той вижда в нея важен елемент на всяка цивилизация, защото съставлява „основата и формата на цялата човешка дейност, тя е дух, който ѝ вселява живот, който придава на цивилизацията нейния неповторим стил“⁷².

Чрез културата Сенгор се стреми да повиши самочувствието от принадлежността към негроидната раса, което от своя страна повдига националното самосъзнание и спомага за развитието на борбата против френската политика на културна асимилация. В разработените теми за културата Сенгор обединява цялата „негроафриканска цивилизация“, без да определя конкретните географски граници. Причина за това е съществуването на неразвити елементи на национално единство в родната култура и отсъствието на много културни форми, които в други страни създават предварителна основа за национално обединение⁷³.

Влияние върху идеите на Сенгор за културата оказват концепцията на Едуард Блайден за „културния национализъм“, а също и ислямофилството на Джемал ад-Дин ал-Афгани, който отрича западната цивилизация и признава само нейните достижения в областта на науката и техниката⁷⁴.

Проследявайки създаването и развитието на теорията за „африканския социализъм“ на Сенгор, се разкриват опитите му да определи „социализма като метод за действие“, опирайки се на думите на Маркс: „Нашата доктрина не е догма, а указание за действие“⁷⁵. Този метод се изразява главно в реализирането на няколко ключови операции. Сенгор смята, че за да се постигнат положителни резултати, най-напред трябва да се подберат начините за действие, възхвалявани от останалите „типове“ социализъм: руски, китайски, скандинавски или югославски⁷⁶, които биха съответствували най-добре на африканската действителност.

Но за да се приеме направения избор за съответния „африкански път към социализъм“, е необходима деколонизация на мисленето, тъй като според Сенгор не може да има истинска независимост без интелектуална независимост⁷⁷. Тези твърдения намират израз в неговите виждания за политическата независимост, които обаче не успяват да получат практическа реализация.

⁷⁰ Национализм в современной Африке. М., 1983, с. 126.

⁷¹ Senghor, L. Liberté I. Négritude et humanisme. Paris, 1964, p. 12.

⁷² Senghor, L. On African Socialisme. London, 1964, p. 80.

⁷³ Ерасов, Б. „Мифы и тотемы“ или реално единство. — Вопросы философии, 1969, № 3, с. 83.

⁷⁴ Национализм. . . , с. 40.

⁷⁵ Senghor, L. Marx et l'Afrique. Colloque du Parti Social-Démocrate Allemand. Trèves, 13 et 14 mars, 1983, p. 10.

⁷⁶ Milcent, E., M. Sordet. Цит. съч., с. 251.

⁷⁷ Пак там.

Преди всичко Сенгор се обявява против „балканизацията“ на Африка и е за създаването на Африканска федерация, която би могла да образува с Франция конфедерация. Той поставя въпроса за създаването на „Съюз на равноправните френски социалистически републики“⁷⁸. Подобен съюз според Сенгор би позволил на африканците да „възприемат бързо някои технически новости и да подготвят кадрите, които ще изискват независимостта“⁷⁹, т. е. да се реализира тезата му „да асимилираме, без да бъдем асимилирани“.

В разработените от Сенгор концепции за федерацията през годините 1945 — 1946 на Франция е определено да играе доминиращата роля над всички останали федерални държави, но в юридически аспект държавите от Федерацията са равноправни на бившата метрополия.

След 1946 г. бъдещият президент на Република Сенегал престава да говори за независимост и приема факта, че западноафриканските държави ще останат в орбитата на Франция по начин, предвиден от Конституцията от същата година, до момента, в който задморските територии ще достигнат необходимото техническо равнище за създаването на федерация с Франция.

През 1947 г. се поставят нови изрази в политическия речник на Сенгор: „хоризонтална солидарност“ и „вертикална солидарност“. „Вертикалната солидарност“ включва освободените територии, влизащи във ФЗА, които да образуват „хоризонтална солидарност“ с „братските народи от португалските и особено от английските колонии“⁸⁰. Няколко години по-късно Сенгор ще се откаже от идеята за федерация с мнозинството африкански колонии, тъй като се оказва невъзможно реализирането дори на „вертикалната солидарност“.

През 1956 г., годината, в която Сенгор е преизбран за депутат на Сенегал във френския парламент, френският министър на задморските територии Гастон Дьофер представя на 25 юни „закон-рамка“ за отвъдморските територии, с който се създават местни държавни съвети и се разширяват пълномощията на съществуващите териториални асамблеи. Сенгор твърдо определя същността на този закон — от една страна, той е крачка по пътя към търсената автономия, но, от друга — чрез него Френска Черна Африка се разделя на множество републики без федерални връзки между тях⁸¹. По повод нежелателното разпокъсване на Западна Африка Сенгор заявява: „Аз бях готов да се скрия и да предотвратя катастрофата от балканизацията, дори в полза на Уфуе, който щеше да стане президент на Федерацията, при условие, че федералната връзка все още съществуваше и че икономическата цялост не ще бъде разбита.“⁸²

Това изявление на Сенгор отговаря в известна степен на неговите стремежи за обединяването на африканските държави във Федерация, но не бива да се пропускат съществуващите разногласия между ръководителя на Африканското демократично обединение (РДА) Уфуе Буани и бъдещия сенегалски президент.

Идеята на Сенгор за конфедерация с метрополията не се приема от самата Франция и на африканските държави се дава правото да избират между отделянето и съжителството в рамките на една Френско-Африканска общност. По време на пътуването си в Африка ген. Дьо Гол очертава значението на тази общност, но прикрива водещата роля, определена на Франция в бъдещия съюз: „Струва ми се, че Френско-Африканската общност

⁷⁸ Hymans, J. Цит. съч., с. 290.

⁷⁹ Цит. по: Hymans, J. Цит. съч., с. 289.

⁸⁰ Пак там, с. 355.

⁸¹ Rous, J. Цит. съч., с. 31.

⁸² Цит. по: Rous, J. Цит. съч., с. 32.

е необходима за нашето общо политическо могъщество, за нашето общо политическо и културно развитие, ако трябва и за нашата отбрана. . .⁸³

Въпреки усилията на Сенгор значителни резултати при практическото осъществяване на доктрината му за федерация не се постигат. Причините за това са както отношението на различните социални групи на африканското общество към интеграционните процеси — от една страна, поддържат идеята за многонационално сплотяване, но, от друга, често се намират в плен на трибалистки настроения*, така също и разпокъсаността на националноосвободителното движение в Западна Африка и стремежът на неговите ръководители за установяване на доминиращо влияние.

Доктрината на Сенгор за федерацията е резултат от силно изразеното му желание за преодоляване на изостаналостта на Черния континент, което би могло да се постигне чрез усвояването на европейските технически и научни достижения. Разбира се, не трябва да се пропусне в случая и влиянието на френската култура върху идейно-политическото формиране на Сенгор и наличието на база за разпространението на тази идея в Сенегал поради привилегированото положение на страната през колониалния период.

Но не трябва да се прави извод, че Сенгор се противопоставя на идеята за независимост на африканските страни. В книгата си „За африканския социализъм“ той пише: „... колониализмът е политическа и културна зависимост на един народ от друг. Очевидно същността на един народ не може да разцъфне без свобода на развитие. Не може да има независимост в зависимостта. Всичко това оправдава борбата срещу колониализма. Нашата грешка беше, че не се борихме срещу колониализма с неговото оръжие, а се борихме срещу него с оръжието на европейския пролетариат. Нашите борби са може би подобни, но в никакъв случай не са еднакви.“⁸⁴

Сенгоровият социализъм като метод твърде много се различава от научния социализъм. Освен в отхвърлянето на теорията за класите и класовата борба се наблюдават и други различия, включително и по въпроса за национализацията. „Да национализираме малкото капитали, с които разполагаме, означава да убием кокошката със златни яйца, да попречим на другите капитали, от които ние имаме спешна нужда да ни бъдат предоставени. . .“⁸⁵ По-надолу в същото изказване, направено на учредителния конгрес на Африканската федерална партия през 1959 г., Сенгор уточнява, че е необходимо една практическа национализация на капиталите.

В крайна сметка след провеждането на „практическата“ национализация в икономиката на Сенегал се оформят три основни сектора: социализиран сектор — обхваща земеделието, скотовъдството и риболова — отрасли, които получават импулс за развитие от страна на държавата; свободен сектор⁸⁶. Сенгор вижда в смесената икономика ефикасно средство за осъществяване на така необходимия икономически напредък, изискван от „сенегалския път към социализъм“. Този сенегалски социализъм е съставен от два основни компонента: от една страна — използване на най-ефикасните средства за развитието на производството, а, от друга — реализиране на социална справедливост⁸⁷.

⁸³ Цит. по: Колосков, И. Внешняя политика Пятой республики. М., 1976, с. 81.

⁸⁴ Senghor, L. On African..., p. 67, 68.

⁸⁵ Цит. по: Milcent, E., M. Sordet. Цит. съч., с. 252.

⁸⁶ Senghor, J. Liberté IV. Socialisme e planification. Paris, 1983, p. 527.

⁸⁷ Пак там, с. 528.

*Под трибализъм в случая не се разбира родово-племенен национализъм. Според Р. Исагилова с думата трибализъм политическите дейци обозначават всичко реакционно, нанасящо ущърб на националното единство, всички опити да се внесе разкол в това единство по мотиви за етническа принадлежност.

Земеделието като водещ отрасъл подлежи на социализация, която се изразява в създаването на селски кооперативи, обхванати и подпомагани от държавата. Кооперативи се създават още през колониалния период и с цел да защитават интересите на своите членове от налаганите ниски цени от страна на закупчиците на фъстъци. През 1962 г. в Сенегал съществуват повече от 1100 организации от кооперативен тип, които обхващат около 20% от икономически активното селско население⁸⁸. Единствено кооперативите имат право да получават държавни заеми или кредити. В селскостопанския сезон на 1961—1962 г. селските кооперативи са получили от Сенегалската банка за развитие кредити на стойност 7 млрд. афр. фр.⁸⁹ Освен в отпускане на кредити и заеми помощта на държавата се изразява и в доставка на тор, семена и всичко останало, необходимо за развитието на земеделието. Държавата получава и правото за изкупуване на готовата селскостопанска продукция. Нито един частен търговец няма право да изкупува директно от селяните тяхната готова продукция.

Сенгор вижда в кооперативите и средство за промяна на начина на мислене на селяните — крачка към желаното от него социалистическо общество, за развитието на диалога между „базата и върха“, изисквано от „истинския социализъм“⁹⁰.

Развитието на кооперативите трябва да има като последствие трансформирането на цялото земеделско население в една здрава общност на производителите, която да играе съществена роля в социалния, икономическия и политическия живот на страната. Всичко това ще спомогне за практическата реализация на тезата на Сенгор, изказана още в 1963 г.: „Социализмът за нас е само рационална организация на човешкото общество. . .“⁹¹

Вторият сектор според теорията на Сенгор за икономическото развитие на страната обхваща свободната, или частна инициатива. На неговото разширяване се отдава твърде голяма значение поради практическата невъзможност на държавата да обхване ефикасно цялата икономика. Този сектор има за цел да спомогне за създаването на нови клонове на промишлеността и модернизирването на страната, за завладяването на нови вътрешни и външни пазари за рационална организация на търговията и пр.⁹² Частната инициатива спомага и за увеличаване на държавните финансови средства⁹³.

Развитието на частния сектор дава възможност за нахлуването на много чужди капитали в Сенегал, което се поощрява и от самото правителство. През март 1962 г. се приема специален закон, наречен Инвестиционен кодекс. Чрез него се гарантира сигурност на чуждите капиталовложения в Сенегал, предоставя им се данъчен и митнически режим, равен с този на националните предприятия, дава им се право на свободен превод на печалбите във външната страна⁹⁴.

Отношението на националната сенегалска буржоазия към подобна политика е противоречиво. От една страна, тя има нужда от чуждите капиталовложения, но, от друга — разширяването или уеднаквяването на правата на чуждата буржоазия с тези на сенегалската вреди на интересите ѝ.

⁸⁸ Шельнов, А. Сенегал: економика и външния търговля. М., 1964, с. 21.

⁸⁹ Пак там.

⁹⁰ Milcent, E., Sordet, M. Цит. съч., с. 255.

⁹¹ Цит. по: Milcent, E., M. Sordet. Цит. съч., с. 255.

⁹² Senghor, L. Liberté IV. Socialisme. . . , p. 529.

⁹³ Пак там, с. 530.

⁹⁴ Шельнов, А. Цит. съч., с. 16.

Разширяването на частния сектор и поощряването на чуждите капиталовложения в народното стопанство се прави и с цел да се осигури работа на сенегалското население. Държавата не е в състояние да постигне подобен резултат, а и самата тя се нуждае от заеми и кредити за покриване на разходите си. За изпълнението на първия държавен план (1961—1964) се разчита главно на чужда помощ. Общият обем на капиталовложенията за осъществяването на плана е 92 млрд. афр. фр., като от тях само 21 млрд. афр. фр. са собствени средства на Сенегал (от държавния бюджет и вътрешни заеми), 27 млрд. афр. фр. — чужди държавни кредити, и 44 млрд. афр. фр. — заеми от банки. Разкрива се зависимото положение на сенегалското стопанство от световната капиталистическа система — основен кредитор на тази западноафриканска страна.

Третият сектор е смесеният, контролиран от държавата чрез разумно разпределение на кредитите и чрез покровителство на онези отрасли, които влизат в рамките на националния план. Разширяването на участието на държавата в този сектор позволява и установяването на по-голям контрол върху него⁹⁶.

Проследявайки основните идеи на Леопол Сенгор за преодоляването на икономическата изостаналост на Сенегал, икономическата му политика и тази на правителството му, може да се говори за реализация на теорията в практиката. Сенгор се стреми да осигури икономически подем изключително чрез разширяване на частния сектор — национален или чужд, като същевременно се отрича необходимостта от увеличаването на участието и контрола от страна на държавата в редица отрасли. Резултат от политиката на сенегалското правителство е създадената през 1976 г. в Дакар „свободна промишлена зона“, имаща за цел привличането на чуждите фирми, от които се иска в течение на две години да вложат в икономиката на Сенегал 200 млн. афр. фр. и да наемат в своите предприятия не по-малко от 150 сенегалски работници в една фирма⁹⁷. Една от целите при създаването на тази зона е да се осигурят допълнителни работни места, които да се заемат главно от сенегалци и по този начин да се получи поне известно практическо реализиране на решенията, взети от управляващата Сенегалска социалистическа партия през 1971 г. за „сенегализация“ на кадрите в частния сектор. Това решение влиза в известно противоречие с концепцията за негритюда, обединяваща всички негро-африканци, но то е наложено от факта, че към Сенегал — една от най-развитите западноафрикански страни, — се стичат огромни потоци имигранти от съседните държави, а същевременно в самата страна съществува остра необходимост от разкриването на работни места, които да задоволят нуждите на местното население. Но трябва да се има предвид и твърдението на Сенгор, че „сенегализацията все още не означава национализация“⁹⁸.

Важна роля при практическата реализация на теорията за „африканския социализъм“ играе държавното планиране. За да има положителен ефект, планирането трябва да бъде съобразено със следните условия:

1. Да се установи истински диалог с чуждите вложители на капитали. Както бе споменато вече, Сенгор не смята за изгодна пълната национализация на средствата за производство. „За да можем да национализираме, трябва да имаме национален частен капитал и национална техника в задоволително количество, нещо, което не е нашият случай.“⁹⁹

⁹⁵ Пак там, с. 15, 16.

⁹⁶ Rous, J. Цит. съч., 126.

⁹⁷ Кузнецов, Л. На самой западной точке Африки — Дакар. М., 1980, с. 79.

⁹⁸ Цит. по: Кузнецов, Л. Цит. съч., с. 115.

⁹⁹ Цит. по: Milcent, E., M. Sordet. Цит. съч., с. 255.

2. Планирането трябва да бъде съобразено с най-новите научни изследвания, които спомагат за правилното изготвяне на плана. Определящи при създаването на един план са „познаването, използването на всички дадености на природата, за да се подготви човешкото бъдеще“¹⁰⁰.

3. Изработеният план трябва да обхваща както икономическото, така и социалното развитие. Този план трябва да отразява обективните условия, с които да бъдат съобразени икономическият напредък и социалното развитие. Оттук чрез планирането да се даде възможност за трансформирането на социалната структура с цел формирането на единно африканско общество¹⁰¹.

В планирането, както и във всички други елементи на своята теория, Сенгор се стреми да не се ръководи от готови формули и шаблони. „Ние си извадихме заключенията както от успехите, така и от неуспехите на различните социалистически експерименти. Ние преди всичко си направихме изводите от нашата сенегалска действителност.“ Но едновременно с това бившият сенегалски президент признава и влиянието, което изпитва от марксизма при разработването на въпроса за планирането като елемент на неговата теория за „африканския път към социализъм“: „Ние заехме от Маркс и Енгелс три идеи, които се отнасят до човека, до планирането и до социалната справедливост.“¹⁰³

Но главното, което Сенгор възприема и използва при изграждането на теорията за „африканския социализъм“ от марксизма, освен идеите, свързани с планирането, се отнася до човека и социалната справедливост, т. е. хуманизма на класиците на научния социализъм. Този хуманизъм — една от централните теми в концепциите на Сенгор и особено характерен за теорията му за „лирически социализъм“, притежава национална окраска, породена от невъзможността да бъдат реализирани широкообхватните, излизайки извън границите на Сенегал идеи на „африканския социализъм“, и същевременно да бъдат решени актуалните проблеми, стоящи пред тази страна. Хуманизмът на Сенгор притежава редица специфични черти, произтичащи от декларираните от него особености на африканската личност и не се свързва само с обективните закони на общественото развитие, което от своя страна му придава известна абстрактност.

Идеите на марксизма не се възприемат от Сенгор в готов вид, а се преработват в зависимост от особеностите на африканската действителност, като се отхвърля „шаблонното“ приемане на научния социализъм, тъй като знанията на неговите създатели били „ограничени“ от равнището на науката и философията от средата на XIX в. След тях били извършени революции в науката — например теорията за относителността, екзистенциализмът, тейярдизмът и др., които довели до възникването на нов метод на познание и нови теории. Преодоляването на „ограничеността“ на марксизма или отстраняването от него на класовия подход към обществените проблеми Сенгор намира в „разширяването на базата на марксизма“ за сметка на природните науки¹⁰⁴.

За разлика от „икономическия детерминизъм“ на Маркс и Енгелс биологическият подход на Пиер Тейяр дьо Шарден към обществените процеси заляга в основата на концепциите на Сенгор. Според сенегалския

¹⁰⁰ Пак там, с. 256.

¹⁰¹ Rous J. Цит. съч., с. 127.

¹⁰² Пак там.

¹⁰³ Senghor, L. Le socialisme africain et la voie sénégalaise. Socialisme, Bruxelles, 1970, No 102, p. 692.

¹⁰⁴ Мартышин, О. Цит. съч., с. 175, 178.

теоретик, Шарден достига дълбоко в биологичните и психичните корени на обществото, докато Маркс и Енгелс говорят само за икономическа инфраструктура на обществото¹⁰⁵.

При възникването и развитието на теорията за „африканския социализъм“ силно влияние оказват концепциите на panaфриканизма. От една страна, panaфриканисткото движение е причина за възникването на теорията на Сенгор „за африканския път към социализъм“, но, от друга — оказва силно въздействие при оформянето на отделни елементи от доктрината за „лирически социализъм“.

Panaфриканизмът като движение, родено извън пределите на африканския континент, се отличава с три основни аспекта: расов, културен и политически, и всеки един играе определена роля в процеса на оформянето на Сенгоровата теория. Силно е влиянието на лидера на това движение У. Дюбоа с определения му стремеж към изграждането на panaфриканизма изключително на културна основа. Но въпреки този стремеж Дюбоа заема определена позиция по въпроса за класите. „Дюбоа използва думата „класа“ не в икономически смисъл, а я разделя между белите и черните работници. Неговата дефиниция за расова сегрегация е „актуално допълнение“ към класовата структура и ярко се откроява от съществуващите социалистически идеи.“¹⁰⁶

Дейците на panaфриканисткото движение оказват различно влияние върху идейното изграждане на Сенгор. Самият сенегалски теоретик признава: „Като студент в Сорбоната започнах да размишлявам върху проблемите за културния ренесанс на Черна Африка и се стремях към едно родство, което би ми гарантирало успеха на начинанието и накрая на това търсене открих Алан Лок и Жан При-Мар.“¹⁰⁷

Жан При-Мар, студент от Хаити, в стремежа си да разкрие културната основа на panaфриканизма се връща към африканското минало, възхвалява доколониална Африка с нейната цивилизация и културни ценности. Естествено е подобно отношение към африканската традиция да окаже силно влияние върху Сенгор при изграждането на отделни елементи от неговата теория.

Освен това panaфриканизмът, наричан от някои автори „макронационализъм“¹⁰⁸, се разглежда и като средство за реализиране на изключително необходимото африканско единство — един неосъществен стремеж на Сенгор, и като средство за освобождение от колониалната зависимост: Тук е налице известно покриване с целите и задачите, поставяни от доктрините на Сенгор.

Друг идеен източник при оформянето и развитието на теорията за „африканския социализъм“ е концепцията за „демократически социализъм“. Силното влияние на социалдемократите е логична последица от тесните контакти, съществуващи между Сенгор и СФИО и от активизирането на африканската политика на Социалистическия интернационал особено през 70-те години.

Идеите на социалдемократите проникват в африканските територии още през периода на колониализма, без самите социалдемократи да се ангажират изцяло с африканските проблеми. Неслучайно Сенгор се разграничава от СФИО и създава споменатия вече СДБ. През април 1960 г. в Хайфа се провежда специална сесия на СИ за проблемите на слаборазвитите страни и

¹⁰⁵ Пак там, с. 178.

¹⁰⁶ Nelkin, D. Socialists Sources of Pan-African Ideology. — In: African Socialisme, California. 1964, p. 66.

¹⁰⁷ Цит. по: Thiam, D. La politique étrangère des états africains. Paris, 1963, p. 18.

¹⁰⁸ Thiam, D. Цит. съч., с. 17.

за усиляването на „пропагандата на идеите и опита на „демократическия социализъм“ в тези страни“¹⁰⁹. През 1966 г. на конференция на социалдемократите в Упсала се приема заявление, в което се казва, че „демократическият социализъм“ е единствената система, в рамките на която са възможни преобразования, необходими за бързото развитие в условията на социална справедливост“¹¹⁰.

Дейността на социалдемократите в развиващите се страни отразява един устойчив стремеж да се приключи с „европейската ограниченост“¹¹¹ и е свързана тясно с името на Вили Бранд. Именно той в речта си на конгреса на СИ през 1976 г. подчертава значението на установяването на връзки „с родствени партии и движения, действащи в страните, където съществуват различни от нашите традиционни условия“¹¹². Благодарение на промяната на отношението си към проблемите на страните от „третия свят“ и особено към африканските държави европейските социалдемократи постигат значителни успехи. За това говори както участието на Сенгор и други африкански ръководители в СИ, така и създаването на Африканския социалистически интернационал.

Основен елемент в теорията на Сенгор за „африканския социализъм“ и за провежданата от него политика е идеята за негро-африканската демокрация, с отличителна черта — съществуването на „голяма обединена партия вътре в единна в етимологичен смисъл на думата нация. . . , нация с единна душа, с единни стремежи“¹¹³. Подобна управляваща партия би трябвало да представлява интересите на цялата нация, а не на отделна класа, което от своя страна е условие за нейната демократичност.

В момента на обявяването на независимостта в Сенегал освен Сенегалският прогресивен съюз (СПС) — партията на Сенгор, съществуват още три партии, които се намират в опозиция: Африканската партия на независимостта, Блок на сенегалските маси и Партия на африканското обединение. Последните две партии не се различават много по социален състав и програмни цели от управляващата СПС и след известно време с сливат с нея¹¹⁴, а Африканската партия на независимостта е забранена като марксистка партия още през 1960 г.

Сенгор съвсем не е далече от мисълта за съществуването на „конструктивна“ опозиция. Критиката на опозицията „трябва да бъде конструктивна и демократична, да служи на общия интерес, а не на интересите на клановите“¹¹⁵.

През 1976 г. еднопартийната система в Сенегал е ликвидирана и се дава възможност за политическа дейност на легалната опозиция. Твърдението на някои автори, че „обръщането към многопартийната система в някои развиващи се капиталистически страни е не само средство за укрепване на управляващия режим, но и свидетелство за тяхната неспособност да решат коренните проблеми на избрания път“¹¹⁶, звучи нереално и тенденциозно. В

¹⁰⁹ Идеология современного реформизма. М., 1970, с. 341.

¹¹⁰ Цит. по: Мартышин, О. Цит. съч., с. 25.

¹¹¹ Гаврилов, Ю. Социалистический Интернационал и освободившиеся страны. — Азия и Африка сегодня, 1982, № 4, с. 8.

¹¹² Пак там.

¹¹³ Цит. по: Юдин, Ю. Политические системы независимых стран Тропической Африки. М., 1975, с. 253.

¹¹⁴ Юдин, Ю. Цит. съч., с. 250.

¹¹⁵ Цит. по: Rous, J. Цит. съч., с. 129.

¹¹⁶ Цит. по: Два направления социально-экономического развития в Африке. М., 1980, с. 131.

Сенегал въвеждането на многопартийната система се извършва след стабилизирането на властта и е успешна в някои отношения реализация на избрания „африкански път към социализъм“. Политиката на Сенгор би могла да бъде определена като успешна, защото Сенегал е една от малкото африкански страни, в които при наличието на гражданска форма на управление не е извършен нито един успешен преврат през целия 24-годишен период на независимо развитие.

За политиката на Сенегалския прогресивен съюз говори и фактът, че 73% от участниците в една анкета на въпроса „Какво мислите за дейността на СПС в национален мащаб?“ одобряват политиката на тази партия, въпреки някои забележки и уточнения, а само 2% смятат, че дейността ѝ е посредствена¹¹⁷. Подобно отношение е известно признание на идеите и политиката на Сенгор.

Теорията за „африканския социализъм“ на Сенгор започва да се изгражда в края на 40-те и началото на 50-те години, въпреки че през 1958 г. според Скурник сенегалският теоретик публикува първото си политическо есе по въпросите на „африканския път към социализъм“¹¹⁸. Тази година не би могла да се смята за начало на разработването на доктрината за „африканския социализъм“, тъй като нейното осмисляне и зараждане предшества първата публикация на тази тема. В 1958 г. Сенгор вече е готов да изложи систематизирано своите идеи в съответното есе.

Теорията за „лирически социализъм“ възниква на базата на изградените вече концепции за негритюда и за федерацията. Те оказват силно влияние при оформянето на тази теория и същевременно са съществени елементи от нея.

Изграждането и развитието на теорията за „африканския социализъм“ преминава през два основни етапа: от зараждането си до 1960 г. — обявяването на независимостта на Република Сенегал. През този период Сенгор има възможност единствено за теоретично поставяне и разглеждане на проблемите. Вторият етап обхваща годините на независимостта, когато като президент Сенгор може на практика да провери своите теоретични постановки. Разбира се, определянето на тези два етапа в развитието на теорията за „африканския социализъм“ има съвсем условен характер и за тяхна граница е приета една от най-важните години в съвременната политическа история на Сенегал.

Теорията за „лирически социализъм“, както и концепцията за негритюда имат за цел да реабилитират негро-африканците, да спомогнат за тяхното икономическо, политическо и културно издигане до равнището на европейците. Желаният резултат според създателя на тези теории би могъл да се постигне чрез изработването на един „среден“, „трети път“ на развитие, типично африкански, който да съчетава в себе си най-доброто от африканското минало и от реалния социализъм и западния капитализъм.

Сенгор отхвърля реалния социализъм като форма на обществено-икономическо развитие, защото не отговарял на неговите виждания за икономически напредък, както и на разбиранията му за демокрация.

От една страна, той не приема капиталистическото обществено-политическо и социално-икономическо устройство поради съществуващата връзка между капитализма и колониализма.

Именно по тази причина Сенгор се обявява за „среден“, „африкански път към социализъм“, който да е еднакво отдалечен от съществуващите две обществено-икономически формации.

¹¹⁷ Fougeyrollas, P. *Où va le Sénégal?* Paris, 1970, p. 105.

¹¹⁸ Skurnik, W. Цит. съч., с. 352.

Теорията на бившия сенегалски президент притежава редица позитивни елементи, които спомагат за изграждането на така необходимото за социалистическото развитие на страната национално единство. Тази теория се опира и на сравнително широка социална база. Идеализацията на доколониалното африканско общество, идеята за създаването на федерация с други африкански държави, съобразената с концепцията за негритюда културна политика, водят до увеличаването на привържениците на теорията за „африканския социализъм“ не само в границите на Сенегал, но и на целия африкански континент. Тази теория изиграва съществена роля за националноосвободителното движение на Тропическа Африка и издигането на самочувствието на негро-африканците и на ролята им в световната история.